

УДК 378.016:025.5:001.4

Надія Бачинська,канд. пед. наук, доцент кафедри книгознавства і бібліотекознавства
Київського національного університету культури і мистецтв**БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА ОСВІТА:
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД**

В статті проаналізовано термінологічну базу освітянського напрямку бібліотекознавчих досліджень. Запропоновано дефініції ключових термінів бібліотечно-інформаційної освіти.

Ключові слова: термін, дефініція, вища освіта, професійна освіта, спеціаліст, бібліотечно-інформаційна освіта, ступенева освіта.

Серед пріоритетних напрямів бібліотекознавчих досліджень особливої уваги набуває удосконалення концептуальної моделі бібліотечно-інформаційної освіти. Адже якість підготовки фахівців значною мірою впливає як на діяльність окремих бібліотек, так і на бібліотечно-інформаційну сферу в цілому.

Для розгляду моделі бібліотечно-інформаційної освіти необхідно уточнення дефініцій понять, що складають її основу. Адже від того, який саме зміст закладається у поняття, залежить в цілому вербальна побудова концепції бібліотечно-інформаційної освіти.

Водночас, недосконалість термінологічної бази, відсутність у словниках ключових понять бібліотечно-інформаційної освіти деякою мірою гальмують її подальший розвиток.

Значні зміни у підготовці бібліотечно-інформаційних фахівців, які відбулися ще на початку 90-х років XX ст., введення в дію Закону України «Про вищу освіту» (№ 1556-VII від 01.07.2014р.) [1] актуалізують уточнення окремих термінів, які ми пропонуємо в даній статті.

Мета статті: на основі аналізу термінологічної бази освітянського напрямку бібліотекознавства, уточнити та запропонувати трактування базових понять бібліотечно-інформаційної освіти.

Для реалізації мети в статті поставлені наступні завдання:

- ❖ здійснити історичний екскурс розвитку бібліотечної термінології;
- ❖ обґрунтувати визначення терміну «бібліотечно-інформаційна освіта»;

❖ запропонувати тлумачення термінів «ступенева бібліотечно-інформаційна освіта», «вища бібліотечно-інформаційна освіта».

Перші спроби дати визначення термінам бібліотечної галузі були здійсненні у 20-ті роки XX ст. Окремі групи бібліотекознавчих термінів та їх трактування у своїх працях подають відомі українські бібліотекознавці Д. Балика, К. Рубинський, С. Сірополко, Н. Фрід'єва. Уточнення бібліографічних термінів можна знайти в роботах Л. Биковського, Ю. Меженка, М. Сагарди, М. Ясинського.

Активізацією пошуків та уточнення бібліотекознавчої термінології позначені 60–70-ті роки XX ст. У цей період було видано довідники, словники бібліотечних термінів, збірники наукових праць [3; 9; 11; 18; 19], в яких подано тлумачення термінів, що охоплюють різні питання теорії і практики бібліотечної справи. Вивчення теоретичних питань бібліотекознавчої термінології та суміжних галузей знань в цей період – знайшло відображення у працях А. Барсука [2], В. Лейчика [10], И. Суислової [15; 16], Г. Швецової-Водки [4].

Зі становленням України як суверенної держави спостерігається піднесення досліджень вітчизняної бібліотечної термінології. Формуванню та розвитку української бібліотечно-бібліографічної термінології присвячено статті та дисертаційне дослідження М. Шашко [13]. У дисертаційному дослідженні та монографії Г. Солоіденко визначено основні етапи формування української термінології бібліотечної справи та з'ясовано провідні тенденції термінотворення на кожному з них. Дисертантом узагальнено основні засади з укладання тлумачного словника фахової термінології, визначено послідовність і взаємозв'язок етапів термінологічної діяльності [12]. Використання термінологічного та компаративного підходів до вивчення теоретичних аспектів американського бібліотекознавства запропонувала Н. Стрішенець. На прикладі засадних понять американської бібліотечно-інформаційної терміносистеми «формування бібліотечного фонду» та «організація інформації» вона розкрила тенденції розвитку окремих напрямів сучасного бібліотекознавства [14].

В кожній докторській дисертації подається визначення і уточнення ключових понять, що є обґрунтуванням вихідних положень досліджень. Водночас, терміни пов'язані з бібліотечно-інформаційною освітою, як в працях науковців, так і в сучасних словниках відсутні, а ті що наводились, деякою мірою застарілі та не розкривають сучасні реалії проблеми.

У словниках бібліотечних термінів радянської доби знаходимо визначення «бібліотечно-бібліографічна освіта», адже в цей період підготовка фахівців здійснювалась в училищах та вищих навчальних закладах культури, випускникам яких присвоювалась кваліфікація «бібліотекар-бібліограф».

Розширене тлумачення терміну «бібліотечно-бібліографічна освіта» подано у «Словнику бібліотечних термінів» (1976 р.), де вона визначається як «система підготовки бібліотекарів і бібліографів вищої і середньої кваліфікації», а далі йдеться про становлення освіти та подається перелік вищих та середніх учбових закладів, в яких здійснювалась підготовка бібліотечних фахівців [11, с. 28–29]. У фахових словниках наступних років це визначення особливих змін не зазнало, «бібліотечно-бібліографічна освіта» також визначалась як «система підготовки бібліотекарів і бібліографів вищої і середньої кваліфікації». Підготовку бібліотечних спеціалістів вищої кваліфікації здійснювали інститути культури, бібліотечні відділення (факультети) деяких університетів і педагогічні інститути. Основні типи учбових закладів, що дають середню бібліотечно-бібліографічну освіту культурно-просвітні училища та технікуми [3, с. 30–31]. Як бачимо, і в цьому випадку укладачі розглядають бібліотечно-бібліографічну освіту як систему підготовки фахівців.

У словнику-довіднику укладеному В. Льганаєвою (2000 р.) наводиться визначення поняття «освіта», яке вона тлумачить як «процес освоєння системи знань, навичок, умінь, результатом якого виступає сформованість інтелектуальної, теоретичної і практичної підготовки до життя та діяльності» [8, с. 230].

Аналіз праць науковців та словників фахової термінології показав, що на сьогодні відсутнє трактування багатьох термінів, що стосуються бібліотечно-інформаційної освіти.

Інтеграція бібліотечної та інформаційної діяльності, створення інформаційного середовища, здійснення соціально-комунікативної діяльності, системність і, внаслідок цього, багатоаспектність цього процесу, передбачає розширення поля професійної діяльності зі створення інформаційного середовища і інформаційного обслуговування.

Інтелектуалізація інформаційного середовища потребує високої інтелектуальної культури для роботи з інформацією і для взаємодії зі споживачами інформації, все це поставило нові завдання перед

бібліотечним фахівцем, який повинен володіти «знаннями й навичками вивчення інформаційних потреб з певної тематики, пошуку й обробки інформаційних джерел; раціоналізації інформаційних систем; керування інформаційними процесами, їх плануванням та ін.» [7, с. 14]. Вимоги до працівників бібліотек потребують удосконалення підготовки бібліотекарів.

У запропонованих наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. концепціях підготовки бібліотечно-інформаційного фахівця йдеться про нову генерацію кадрового складу бібліотек, як спеціаліста широкого профілю, «навігатора знань», який повинен розуміти стратегічну місію сучасної бібліотеки та бібліотеки майбутнього; володіти новими комп'ютерними технологіями, працювати не тільки з документами, а й з інформацією, що міститься в цих документах; технологією згортання та перероблення інформації, створювати бази даних різноманітних інформаційних ресурсів, оперувати інформаційними масивами; моделювати зміст сайту та просувати його в мережі; добре знати типологію, ринок інформаційних продуктів і послуг тощо [6, с. 20]. Таким чином, бібліотечна освіта стає органічним елементом інформаційної інфраструктури суспільства, що значно розширює її межі. Спеціальність бібліотекаря-бібліографа диференціюється, трансформується у змістовному та функціональному сенсі, причому, не лише у внутрішніх механізмах, а й у принципах її організації, у зв'язках з користувачами бібліотек. І не випадково ми все частіше вживаємо словосполучення бібліотечно-інформаційний фахівець, бібліотечно-інформаційна освіта.

Бібліотечно-інформаційну освіту ми відносимо до професійної, тому що в процесі її набуття людина набуває сукупність знань, практичних умінь і навичок необхідних для роботи в певній галузі діяльності, в нашому випадку в бібліотечній галузі.

Таким чином, ми вважаємо, що **бібліотечно-інформаційна освіта** – це сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетенцій здобутих у вищих навчальних закладах (університет, академія, вище училище, коледж) необхідних для виконання професійної діяльності в бібліотечно-інформаційній сфері (БІС).

На сьогодні БІС значно впливає на розвиток інформатизації всіх сторін життєдіяльності суспільства.

Визначення поняття «бібліотечно-інформаційна сфера» запропонувала у своїй монографії О. Воскобойнікова-Гузева, вона тлумачить її як «одну

із сфер діяльності людини чи суспільства, цілісну гармонізовану систему, що містить упорядковану сукупність об'єктів (бібліотек, інформаційних центрів, спеціальних освітніх установ та закладів, професійних об'єднань тощо) і зв'язків між ними (юридичних, фінансових, інформаційних, комунікаційних тощо) та знаходяться під впливом комплексу зовнішніх та внутрішніх факторів розвитку» [5, с. 58]. Відповідно запропонованого визначення спеціальні освітні установи входять в систему БІС. В процесі взаємодії об'єкти сфери впливають один на одного зумовлюючи модернізацію та розвиток кожного.

Згідно Закону України «Про вищу освіту», в процесі здобуття бібліотечно-інформаційної освіти студент може здобути освітньо-професійний ступінь молодшого бакалавра, бакалавра, магістра.

На сучасному етапі підготовки фахівців для роботи у закладах бібліотечно-інформаційної сфери найрозповсюдженішою є ступенева освіта, здобуваючи яку фахівець навчається спочатку на початковому рівні вищої освіти, а потім здобуває перший та другий рівень вищої освіти.

За статистичними даними, у КНУКіМ за останні три роки ступеневу освіту отримали 66 % випускників. Надалі, на нашу думку, ступенева освіта буде удосконалюватись та розвиватись, що зумовить активізацію співпраці коледжів культури та університетів культури, розробку навчальних планів.

Таким чином, **ступенева бібліотечно-інформаційна освіта** – це набуття знань, умінь і практичних навичок, які здобуває майбутній фахівець на початковому, першому та другому рівнях вищої освіти, що дозволяє йому послідовно здобувати освітньо-професійний ступінь молодшого бакалавра, бакалавра та магістра, та зумовить застосовувати набуті знання, вміння, практичний досвід у бібліотечно-інформаційній сфері.

У результаті успішного виконання здобувачем освітньо-професійної програми початкового рівня у вищих училищах культури або коледжах культури він здобуває ступінь молодшого бакалавра; виконання освітньо-професійної програми першого рівня у вищих навчальних закладах (університет, академія) майбутній фахівець здобуває ступінь бакалавра; виконання відповідної освітньої програми другого рівня вищої освіти в університеті або академії дозволяє здобувачу отримати освітній ступінь магістра.

Освітній ступінь молодшого бакалавра має право здобувати особа за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти. Освітній ступінь бакалавра – на основі повної загальної середньої освіти або ж на основі

ступеня молодшого бакалавра, в останньому випадку обсяг освітньо-професійної програми визначається вищим навчальним закладом. Освітній ступінь магістра має право здобути особа за умови наявності в неї ступеня бакалавра [1].

До недавня вищу освіту фахівці бібліотечно-інформаційної сфери здобували у вищих навчальних закладах IV рівня акредитації (університети, академії). Згідно з Законом України «Про вищу освіту», здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної чи освітньо-наукової) або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти: молодшого бакалавра; бакалавра; магістра; доктора філософії; доктора наук [1].

Відсутність у фахових словниках терміну «вища бібліотечно-інформаційна освіта» зумовлює запропонувати для обговорення наступну дефініцію: **вища бібліотечно-інформаційна освіта** – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі у галузі культури, що здобувається на початковому, першому та другому рівні вищої освіти. Успішне виконання освітньо-професійних програм означених рівнів дозволяє студентам здобути відповідний ступінь – молодшого бакалавра, бакалавра, магістра, – що дає можливість спеціалісту самостійно і відповідально вирішувати дослідницькі і практичні завдання, удосконалювати та розвивати бібліотечно-інформаційну сферу.

Запропоновані терміни та визначення – лише перша спроба термінологічних пошуків бібліотечно-інформаційної освіти. В подальшому робота в цьому напрямі буде продовжена.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.14 № 1556-VII // Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-1> – Назва з екрана.
2. Барсук А. И. Стандартизация библиографической терминологии и некоторые вопросы теории / А. И. Барсук // Книга : исслед. и материалы. – М. : Книга, 1973. – С. 205–208.
3. Библиотечное дело : терминологический словарь / сост. И. Сулова,

Л. Уланова ; Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. – 2-е изд. – М. : Книга, 1986. – 224 с.

4. Водка Г. Н., Серебряная М. Я. О применении ГОСТа на библиографическую терминологию // Совет. Библиогр. – 1973. – № 2. – С. 66–68.

5. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація: монографія / О. В. Воскобойнікова-Гузєва ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; наук. ред. Г. І. Ковальчук. – К. : Академперіодика, 2014. – 362 с.

6. Загуменна В. В. Концептуальна модель підготовки сучасного бібліотечно-інформаційного фахівця / В. В. Загуменна // Вісник Книжкової палати. – 2001. – № 2. – С. 20–21.

7. Льганаєва В. О. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку / В. О. Льганаєва. – К., 1996. – 253 с.

8. Льганаєва В. А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник. – Х. : КП «Городская типография», 2009. – 392 с.

9. Куделько Е. В., Мінц С. Й. Довідник з бібліотекознавства і бібліографії / Е. В. Куделько, С. Й. Мінц / за наук. ред. М. П. Бронштейн. – Х. : Ред. вид. відділ Книжкової палати УРСР, 1969. – 249 с.

10. Лейчик В. М. Место терминологии в системе современных наук / В. М. Лейчик // НТИ. Сер.1. – 1969. – № 8. – С. 5–8.

11. Словарь библиотечных терминов. – М., Книга, 1076. – 224 с.

12. Солоїденко Г. І. Українська бібліотечна термінологія: становлення та основні етапи розвитку / Г. І. Солоїденко / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – 203 с.

13. Сташко М. В. Формування та розвиток української бібліотечно-бібліографічної термінології : дис. ... канд. філол. наук / НАН України, Ін-т укр. мови. – К., 1999. – 19 с.

14. Стрішенець Н. В. Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема: бібліотекознавчий аспект / Н. В. Стрішенець ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – 501 с.

15. Сулова И. И. Терминологическая система библиотековедения : автореф. дис. ... канд. пед. наук / МГИК. – М., 1977. – 16 с.

16. Сулова И. И. Терминология библиотековедения как системное образование / И. И. Сулова // Терминология библиотечного дела : сб. науч. тр. / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. – М. : ГБЛ, 1975. – С. 16–29.

17. Терминологический словарь по библиотечному делу и смежным отраслям знаний. – М., 1995. – 267 с.

18. Терминологический словарь по научной информации. – М., 1966. – 507 с. – (СЭВ. Постоянная комис. по координации науч. и техн. исслед.)

19. Терминология библиотечного дела : сб. науч. тр. / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина, науч.-исслед. отдел библиотековедения и теории библиогр. – М., 1975. [Вып.1]. – 99 с.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2016 р.

UDC 378.016:025.5:001.4

Nadiia Bachynska,

Ph. D., Associate Professor of librarian and bibliography sciences,
Kyiv National University of Culture and Arts

Library and information education: terminological approach

The terminological base of educational area in librarian research is analyzed in the article. The historical overview of library terminology is realized.

It is revealed that the first attempts to define the terms of library sphere were committed in the 20 years of the twentieth century.

The intensifications of the search and clarifying the librarian terminology were 60 – 70 years of the twentieth century. In this period reference books, dictionaries of library terms, collections of scientific works were published. Collections of research papers cover various issues of theory and practice of librarianship.

With the formation of Ukraine as a sovereign state the rise of national research library terminology is observed. A number of articles and dissertations were dedicated to the formation and development of Ukrainian bibliographic terminology.

However, the terms related to library and information education, as in the writings of scholars and modern dictionaries are absent, and those that were presented sometimes outdated and do not reveal the realities of modern problems.

The article gives proofs of the definition of «library – information education» and suggests the interpretation of the terms «library degree and information education», «higher education library information».

Keywords: term, definition, higher education, vocational education, specialist library and information education.

УДК 378.016:025.5:001.4

Надежда Бачинская,

канд. пед. наук, доцент кафедры книговедения и библиотековедения
Киевского национального университета культуры и искусств

Бібліотечно-інформаційне освітнє термінологічне підход

В статті проаналізована термінологічна база освітнього напрямку бібліотекотведческих досліджень, здійснений історичний екскурс розвитку бібліотечної термінології.

Выявлено, что первые попытки дать определение терминам библиотечной отрасли были осуществлены в 20-е годы XX в.

Активизацией поисков и уточнения библиотечной терминологии обозначены 60–70-е годы XX в. В этот период были изданы справочники, словари библиотечных терминов, сборники научных трудов, в которых представлены толкования терминов, охватывающих различные вопросы теории и практики библиотечного дела.

Со становлением Украины как суверенного государства наблюдается подъем исследований отечественной библиотечной терминологии. Формированию и развитию украинской библиотечно-библиографической терминологии посвящается целый ряд статей и диссертационных исследований. В то же время, термины характеризующие библиотечно-информационное образование, как в трудах ученых так и в современных словарях отсутствуют, а существующие, в определенной степени устарели и не раскрывают современные реалии проблемы.

В статье обосновано определение термина «библиотечно-информационное образование» и предложено толкование терминов «поэтапное библиотечно-информационное образование», «высшее библиотечно-информационное образование».

Ключевые слова: термин, дефиниция, высшее образование, профессиональное образование, специалист, библиотечно-информационное образование.

УДК 378:005.62:023.4

Любов Загородня,

провідний редактор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

БЕЗПЕРЕРВНА БІБЛІОТЕЧНА ОСВІТА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОЇ ПРОФЕСІЇ: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ

В статті розглядається історія створення вищих навчальних закладів з підготовки спеціалістів з бібліотечної справи та формування системи безперервної освіти як продовження вишівської освіти, розвиток і вдосконалення професійних навичок у системі підвищення кваліфікації бібліотечного працівника.

Ключові слова: бібліотекар, бібліотекознавство, бібліотечна справа, бібліотечна освіта, бібліотечна професія, академічні бібліотеки.

Відомі бібліотекознавці Л. Б. Хавкіна, К. І. Рубинський та інші в кінці XIX ст. наголошували, що в Росії професія бібліотекаря не набула необхідної значущості, а системи професійної підготовки бібліотекарів взагалі не існує [13].

Початок XX ст. характеризувався як піднесенням економічного розвитку Російської імперії, так і бурхливим рухом у лавах демократично налаштованої інтелігенції. Діячі народної освіти, а серед них особливо вчителі і бібліотекарі, визначали значне прагнення народу до знань, саме це і спонукало їх до активних дій, до розроблення спільних програм і проектів у справі піднесення освіти і культури народу [13].

Колективні ідеї здебільшого формувалися на нарадах, семінарах, а головне – на з'їздах з народної освіти. Слід підкреслити, що з 1908 по 1913 рр. відбулася низка з'їздів: вчителів, книговидавців, земських діячів, спеціалістів професійної та технічної освіти, бібліотекарів та ін. На форумах обговорювалися питання, які вимагали нагального вирішення: про школу, вчителя, книгу, бібліотеки, подолання неписьменності серед дорослих, піднесення знань для майбутнього країни [13].

Зауважимо, що консолідація бібліотекарів Росії, розроблення спільних ідей, поглядів на бібліотечну справу відбулися дещо пізніше, ніж на Заході. Основними віхами цього процесу можна вважати: утворення Товариства бібліотекознавства в Петербурзі (1908), заснування журналу